

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาจริยธรรมให้นักเรียน โรงเรียนในตำบลหาดแพง อำเภอสว่างนคร จังหวัดนครพนม” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในกระบวนการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียนตำบลหาดแพง อำเภอสว่างนคร จังหวัดนครพนม

๓ เพื่อประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาจริยธรรมให้กับนักเรียน ในโรงเรียนตำบลหาดแพง อำเภอสว่างนคร จังหวัดนครพนม

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยในหัวข้อดังกล่าว ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยโดยจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาหลักพุทธธรรมในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน ผลการศึกษาจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑ ความหมายของการพัฒนาจริยธรรม

สรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นหลักแห่งความประพฤติหรือลักษณะนิสัยที่เกี่ยวกับกิริยามารยาท ความอ่อนน้อมถ่อมตน และความเป็นผู้รู้จักบุคคล รู้จักกาล รู้จักสถานที่ เป็นต้น เป็นลักษณะนิสัยที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาอย่างดี โดยการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาขัดเกลาอุปนิสัยให้เป็นที่ยังประสงค์ของสังคม

ดังนั้น จริยธรรม จึงหมายถึง หลักแห่งความประพฤติ ปฏิบัติถูกต้อง เป็นพฤติกรรม การแสดงออกอันเนื่องมาจากสภาพคุณงามความดีในจิตใจ ตามหลักธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนา กฎระเบียบวินัย ศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม อันเป็นบ่อหล่อหลอม ขัดเกลาให้สภาพจิตใจ ลักษณะนิสัย พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปตามความสำนึกในจิตใจและกระทำไป เพราะเป็นสิ่งที่พึงามถูกต้อง ไม่ใช่เพราะมีกฎระเบียบหรือสภาพบังคับให้ต้องกระทำ ถ้าผู้ใดมีคุณธรรมในจิตใจแล้วแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม ก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีจริยธรรมอันงดงาม การพัฒนาจริยธรรมให้กับนักเรียนจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการเรียน เพื่อให้ นักเรียนได้มีภูมิคุ้มกันกับภาวะทางสังคมในปัจจุบัน และเป็นลักษณะบุคคลที่พึงประสงค์ของสังคม อีกทั้งยังสามารถช่วยให้การดำเนินชีวิตของนักเรียนอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม อันเป็นที่พึงประสงค์ของผู้ปกครอง สังคม และยังลดปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสังคม ทำให้สังคมเป็นสังคมที่น่าอยู่

และเกิดความสงบสันติสุขขึ้น อันเป็นที่ปรารถนาของคนทุกคน ทั้งยังมีผลต่อตนเองและส่วนรวมอย่างแท้จริง ถูกต้องดีงามตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

๒ กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจริยธรรม

สรุปได้ว่า มนุษย์ทุกคนจึงจำเป็นต้องอย่างมากในการศึกษาเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง โดยอาศัยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ตามแนวทางของพุทธศาสนาที่วางหลักเอาไว้ เพื่อฝึกหัดพัฒนาทางด้านกาย พัฒนาทางด้านความประพฤติ เพื่อให้มีความเคารพกฎหมาย จาริต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นของตน และอยู่ในกฎระเบียบวินัย/ศีล การพัฒนาทางด้านจิตใจ เพื่อให้มีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันอันเป็นบ่อเกิดแห่งความแตกแยก ทะเลาะวิวาท สร้างความรำฉานให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ ชุมชน สังคม และสุดท้ายการพัฒนาทางด้านปัญญา เพื่อให้สมบูรณ์บริบูรณ์พร้อมที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อสุขแห่งตนเอง ผู้อื่น และสังคมส่วนรวม ให้เกิดมีประสิทธิภาพสัมฤทธิ์ผลต่อการพัฒนา เพื่อยังความสงบสุขให้เกิดขึ้นในครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนรวม จึงจะเป็นสังคมที่พัฒนาอย่างยั่งยืนแท้จริง

๓ หลักพุทธธรรมในกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน

สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาให้ครอบคลุมทั้ง ๔ ด้านหลักใหญ่ๆคือ การพัฒนาทางด้านกาย การพัฒนาทางด้านศีล การพัฒนาทางด้านจิต และการพัฒนาทางด้านปัญญา ที่เรียกว่า ภาวนา ๔ โดยการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นคือ หลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา โดยการนำเอาเนื้อหาของ อริยมรรค ๘ ซึ่งมีองค์ประกอบทั้ง ๘ ประการ มาเป็นวิธีการพัฒนาจริยธรรมให้กับนักเรียน เพื่อประโยชน์แก่ตัวของนักเรียนเองที่จะได้เรียนรู้และเข้าใจหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม ซึ่งจะส่งผลต่อสังคมส่วนรวมโดยตรงและก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ดังนั้น มนุษย์ทุกคนจึงจำเป็นต้องอย่างมากในการศึกษาเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง โดยอาศัยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักการในการพัฒนาเพื่อนำไปสู่กระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นรูปธรรม ตามแนวทางของพุทธศาสนาที่วางหลักเอาไว้ เพื่อฝึกหัดพัฒนาทางด้านกาย ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ให้นำไปสู่ความประพฤติที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม เคารพกฎหมาย จาริต ประเพณีวัฒนธรรม ในแต่ละท้องถิ่นของตนเอง ตั้งอยู่ในกฎระเบียบวินัย/ศีล และการพัฒนาทางด้านจิตใจ เพื่อให้มีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันอันเป็นบ่อเกิดแห่งความแตกแยก ทะเลาะวิวาท สร้างความรำฉานให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ ชุมชน สังคม และสุดท้ายการพัฒนาทางด้านปัญญา เพื่อให้สมบูรณ์บริบูรณ์พร้อมที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อสุขแห่งตนเอง ผู้อื่น และสังคมส่วนรวม ทำให้เกิดมีประสิทธิภาพสัมฤทธิ์ผลต่อการพัฒนา เพื่อยังความสงบสุขให้เกิดขึ้นในครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนรวม จึงจะเป็นสังคมที่พัฒนาอย่างยั่งยืนแท้จริง

๕.๑.๒ สภาพปัญหาในกระบวนการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียนตำบลหาดแพ อำเภอสว่างศรี จังหวัดนครพนม

จากการศึกษา สภาพปัญหาในกระบวนการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนตำบลหาดแพ อำเภอสว่างศรี จังหวัดนครพนม ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาดังต่อไปนี้

๑ กระบวนการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนในตำบลหาดแพ อำเภอสว่างศรี จังหวัดนครพนม

สรุปผลจากการศึกษาพบว่า โรงเรียนในตำบลหาดแพ มีหลักสูตรที่ใช้ในการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียน เพื่อการพัฒนาจริยธรรมให้กับนักเรียน ที่ใช้ในการเรียนการสอนปัจจุบันนี้มีอยู่ด้วยกัน ๒ หลักสูตร คือ ๑) หลักสูตรของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ๒) หลักสูตรของโรงเรียนวิสุทธิพร

หลักสูตรของพระสอนศีลธรรมและหลักสูตรของโรงเรียนวิสุทธิพร แต่ละหลักสูตรต่างก็นำเอาหลักพุทธธรรมมาประยุกต์เข้ากับหลักสูตรใหม่ เพื่อให้เป็นแนวทางในการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนในเขตตำบลหาดแพ ซึ่งโรงเรียนในตำบลหาดแพที่ขาดพระสอนศีลธรรมก็จะใช้หลักสูตรของโรงเรียนวิสุทธิพรเป็นส่วนใหญ่ โดยนำเอาหลักสูตรของสถานศึกษาสอดแทรกเพิ่มเติม และส่งเสริมการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรของโรงเรียนวิสุทธิพร เพื่อพัฒนาจริยธรรมและ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้นักเรียนเพิ่มเติม ในผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง จัดให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ สอดแทรกกิจกรรม และการปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ กิจกรรมในการพัฒนาผู้เรียน และสถานการณ์อื่นๆ รวมทั้งนอกห้องเรียน อันได้แก่ บูรณาการในการเรียนรู้ บูรณาการในวิถีชีวิต และบูรณาการไตรสิกขา เข้าในชีวิตประจำวันของนักเรียน

๒ กิจกรรมที่ใช้สอนจริยธรรม

สรุปผลจากการศึกษาพบว่า การเรียนการสอนในเรื่องของจริยธรรม จำเป็นต้องใช้กิจกรรมสอดแทรกในการเรียนการสอน เพื่อให้ให้นักเรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย อีกทั้งยังช่วยให้การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการนั่งเรียนในห้องเรียน การปฏิบัติจริง การเห็นสถานที่จริง การได้เปลี่ยนบรรยากาศการเรียน ให้เป็นไปตามแบบหลักไตรสิกขา คือการเข้าถึงธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้นักเรียน ได้เรียนรู้โดยใช้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัว ช่วยเป็นสิ่งที่ขัดเกลาจิตใจได้อีกทางหนึ่ง

๓ เครื่องมือที่ใช้สอนจริยธรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการเรียนการสอนของโรงเรียนในตำบลหาดแพ

- ๑) หลักสูตรการสอน
- ๒) เอกสารประกอบการเรียนการสอน
- ๓) วิดีทัศน์/มัลติมีเดีย/แผ่นเสียง/เครื่องคอมพิวเตอร์ และ Projector
- ๔) สื่อการสอนระบบคอมพิวเตอร์
- ๕) สื่อสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับการสอนคุณธรรมจริยธรรม/สื่อธรรมะ
- ๖) แบบฝึกหัดท้ายบทเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการสอนจริยธรรม นอกเหนือจากวัสดุหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการสอนแล้วยังมีเครื่องมือที่ใช้ในการสอนได้อย่างดีที่สุด คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกสถานที่ โครงการ

เข้าค่ายฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม จิตอาสา เป็นต้นฯ การสอนโดยใช้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อให้เข้ามามีบทบาทในการสอน โดยการสอดแทรกเนื้อหาบรรยายจากผู้สอนให้กับผู้เรียนโดยตรง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับความเป็นจริงมากที่สุดและซึมซับเอาความรู้โดยตรงจากประสบการณ์ตรงได้ด้วยตนเอง และจะเป็นการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ

๔ บุคลากรในการสอนจริยธรรม

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของครู เป็นคุณลักษณะประจำตัวหรือเอกลักษณ์ของความเป็นครูที่มีความรู้มีความรู้สึกที่ดีต่อความรู้สึกของนักเรียน และเพื่อนร่วมงานมีความศรัทธาเชื่อว่าเด็กทุกคนมีความศรัทธาที่เรียนได้ รู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวก ที่จะนำไปสู่ความรู้สึกนึกคิดในทางบวกให้กับผู้อื่นด้วย มีความเชื่อว่าจะสามารถช่วยเหลือเด็กทุกคนให้ทำดีที่สุด ครูที่ใจดีมีเหตุผล มีศีลธรรมซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย มีความมั่นใจในตัวเอง พร้อมที่จะเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำไม่ลำเอียงไม่ข่มขู่ แต่คอยเอาใจใส่ดูแลให้กำลังใจ ไม่ลงโทษด้วยวิธีรุนแรงไม่ใช้อารมณ์ มีวิธีการสอนที่สนุกสนานไม่สอนเร็วหรือช้าเกินไป ไม่ให้งานมากครูจะต้องมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส เป็นกัลยาณมิตรกับเด็ก ดังนั้น บุคลากรผู้สอนคุณธรรมจริยธรรม หรือ ครูสอนคุณธรรมจริยธรรมนั้น ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการให้ความรู้ในด้านคุณธรรมจริยธรรมนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณของความเป็นครู ซึ่งจะมีผลต่อการสอนคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างมีประสิทธิภาพ

๕ สภาพปัญหาในกระบวนการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน

สรุปผลจากการศึกษาพบว่า ในแต่ละโรงเรียนมีสภาพการสอนที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะบริบททางสังคมของแต่ละพื้นที่ ผู้วิจัยจึงสรุปสภาพการสอนคุณธรรมจริยธรรมออกเป็นประเด็นได้ ๓ ประเด็นดังนี้ คือ

๑) โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในตำบลหาดแพง ขาดบุคลากรที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเข้าไปทำการสอนประจำ โรงเรียนที่มีพระสอนศีลธรรมที่เข้าไปทำการสอนมีแต่ในโรงเรียนของตำบล ที่เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เนื่องด้วยภายในเขตตำบลหาดแพงไม่มีพระภิกษุเพียงพอที่จะเข้าไปสอนในโรงเรียน

๒) การสอนจริยธรรมในแต่ละโรงเรียนมีหลักสูตรของโรงเรียนวิสุทธิเป็นหลักสูตรประจำในการเรียนการสอน แต่ยังมีขาดครูผู้เป็นบุคลากรรับหน้าที่ในการสอนโดยตรง จะมีเพียงก็แต่ครูประจำชั้นที่ทำการสอนทุกสาระวิชา ดังนั้นจึงเอากิจกรรมเข้ามาเป็นหลักสอดแทรกกับการเรียนการสอนในการอบรมจริยธรรมให้กับนักเรียน

๓) ในการเรียนการสอนจริยธรรมในแต่ละโรงเรียน เอาวันสำคัญในทางพุทธศาสนา เป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้ง นอกจากนั้นบางโรงเรียนก็อาศัยการเรียนผ่านระบบดาวเทียม แล้วนำมาบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน

จึงสรุปได้ว่า จากสภาพปัญหาในกระบวนการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ระบบ บ้าน/วัด/โรงเรียน (บวร) เข้ามาผลักดันในกระบวนการพัฒนาจริยธรรมให้นักเรียนโดยจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑) ทางด้านพฤติกรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่กระบวนการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน ต้องใช้ระบบ บ้าน/วัด/โรงเรียน (บวร) ในการดูแลความคุมความประพฤติให้นักเรียนอยู่ในกรอบของ

ศีลธรรม บ้าน/วัด/โรงเรียน จะต้องจัดกิจกรรมโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมและส่งเสริมในทุกกิจกรรม เพื่อปลูกฝังและผูกสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนให้มาก

๒) ทางด้านจิตใจ สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการที่จะบ่มเพาะลักษณะนิสัย อันพึงประสงค์ ก่อนที่จะส่งต่อให้โรงเรียนขัดเกลาอุปนิสัย โดยการเรียนรู้ทางด้านจริยธรรม

๓) ทางด้านปัญญา เป็นหน้าที่ของครูและพระสอนศีลธรรมที่จะต้องชี้แนะให้ผู้เรียนเกิด ปัญญา รู้แจ้งในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาตนได้ด้วยตนเอง โดยมี หลักพุทธธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

๖) ปัญหาการขาดจริยธรรมของนักเรียน

สรุปผลจากการศึกษาพบว่า ปัญหาและสาเหตุที่เกี่ยวกับการขาดคุณธรรมจริยธรรมของ เด็กนักเรียน สามารถสรุปได้เป็น ๒ ประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

๑) ปัญหาที่เกี่ยวกับการขาดคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน

๑.๑) ขาดความมีระเบียบวินัยต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมส่วนรวม

๑.๒) ขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ตนเองและส่วนรวม

๑.๓) การติดสารเสพติดให้โทษ

๒) สาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับการขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

๒.๑) คู่มือทีวี อินเทอร์เน็ต และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เด็กอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ที่ไม่ได้ รับคำแนะนำจากผู้ปกครองอย่างถูกต้อง

๒.๒) ติดเพื่อน เล่นโทรศัพท์เกินความจำเป็นของเด็ก จับกลุ่มมั่วสุมกันในเวลา กลางคืน

๒.๓) ปัญหาจากทางครอบครัว

๗) กระบวนการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน

สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาของพระสอนศีลธรรมกับกระบวนการพัฒนาของโรงเรียน วิถีพุทธ มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กันโดยอาศัยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็น แกนหลักในการสอนและนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ของเด็กนักเรียน เพื่อให้เด็กนักเรียนเกิดการ พัฒนาด้านความมีระเบียบวินัย (ด้านกาย) การพัฒนาด้านความประพฤติ (ด้านศีล) การพัฒนาด้าน จิตใจ (ด้านสมาธิ) และการพัฒนาทางด้านปัญญาในการคิดแก้ไขปัญหาเป็น (ด้านปัญญา) การสอน ให้เด็กเป็นคนดีมีศีลธรรม จึงจำเป็นจะต้องนำเอาหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามา ประยุกต์ใช้ในกระบวนการสอน

๘) แนวทางการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน

ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการสอนคุณธรรมและจริยธรรม มีหลายท่านได้เสนอแนว ทางการแก้ปัญหาการสอนโดยการบูรณาการเข้ากับหลักพุทธธรรม เพื่อสร้างความตระหนักให้เห็น คุณและโทษของการขาดคุณธรรมและจริยธรรม ปัญหาที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่พบว่า มีประเด็นหลักๆ โดย แยกออกได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) แนวทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับความประพฤติ

สรุปได้ว่า โรงเรียนและสถานศึกษาจะต้องใช้หลักสูตรทั้ง ๒ แบบที่กล่าวโดยเน้นเนื้อหาวิชาด้านคุณธรรมจริยธรรมให้มากขึ้น นิมนต์พระภิกษุมาช่วยสอนช่วยอบรมให้ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ด้านการบูรณาการจริยธรรมเข้ากับเนื้อหาวิชาหลัก และจะต้องนำพฤติกรรมด้านจริยธรรม มาเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลรายวิชาด้วย โรงเรียนอาจจัดเรียนนอกสถานที่โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โรงเรียนและวัดควรร่วมกันจัดโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง สื่อมวลชนต้องนำเสนอข้อมูลหรือเผยแพร่ข่าวสารด้านคุณธรรมจริยธรรมให้เหมาะสมกับเยาวชน สุดท้ายรัฐจะต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจัง โดยกำหนดเป็นนโยบายหลักของชาติ และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนแก่หน่วยงานต่าง ๆ ให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒) แนวทางแก้ปัญหาทางด้านจิตใจ

สรุปได้ว่า การพัฒนาเพื่อเสริมสร้างการมีวินัยในตัวนักเรียน โดยมีการดำเนินการที่เป็นระบบและต่อเนื่อง ดังนี้ ๑) การสอนสอดแทรกความรับผิดชอบในวิชาเรียน หมายถึง การจัดกิจกรรมการสอน ที่สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับวินัยด้านความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อส่วนรวม ในวิชาที่เรียน เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการมีวินัยต่อตนเองและต่อส่วนรวมในด้านความรับผิดชอบ ๒) การจัดกิจกรรมเสริมโครงการประกวดห้องเรียนดีเด่น หมายถึง กิจกรรมที่จัดประกวดห้องเรียนที่นักเรียนทุกคนในห้องมีความรับผิดชอบ ชยันตตั้งใจเรียน ตั้งใจทำงานที่ทางโรงเรียนมอบหมาย เช่น เขตพื้นที่รับผิดชอบ การทำความสะอาดห้องเรียนนักเรียนเพื่อยกย่องเชิดชู ให้เป็นแบบอย่างสำหรับนักเรียนชั้นอื่น ๆ โดยมีผลการประกวดได้รับการประกาศให้เป็นห้องเรียนดีเด่น

๓) แนวทางแก้ปัญหาด้านปัญญา

สรุปได้ว่า แนวทางแก้ปัญหาทั้ง ๓ ด้าน ดังที่ได้กล่าวมา จะต้องร่วมมือกันทั้ง บ้าน/วัด/โรงเรียน ภายในชุมชนของแต่ละท้องถิ่น ตีกรอบให้กับเด็กๆนักเรียนทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในห้องเรียน งานประเพณีต่างๆ ส่งเสริมให้เด็กนักเรียนได้มีบทบาทมากขึ้นในแต่ละกิจกรรม โดยที่ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน โรงเรียนและวัด คอยให้คำปรึกษาและร่วมกิจกรรมกับเด็กทุกขั้นตอน เพื่อสานสัมพันธ์ความใกล้ชิดให้เด็กๆรู้สึกว่าได้ได้รับความรักความเมตตาจากผู้ใหญ่ในห้องเรียน ซึ่งจะทำให้การพัฒนาทางด้านจริยธรรมเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว

๕.๑.๓ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาจริยธรรมแก่นักเรียน ในโรงเรียนตำบลหาดแพง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

สรุปได้ว่า ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่เน้นการฝึกอบรมพัฒนาตนเอง อย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน และมีกระบวนการที่ประสานกันอย่างเป็นพื้นฐานให้แก่กันและกัน จนถึงขั้นความพ้นทุกข์ โดยเริ่มจาก การสำรวมระวังกาย วาจา ใจ ไม่ให้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกิเลสและให้มีปกติ ไม่เบียดเบียน ผู้อื่น ต่อเมื่อมีกาย วาจา ใจ สงบระงับจากอารมณ์ภายนอกแล้ว จึงเป็นฐานในการฝึกอบรมพัฒนาจิตให้มีสติตั้งมั่น เกิดสมาธิไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจของนิวรณ์ ๕ จนจิต

นิ่งสงบเป็นกลาง อย่างมีสติอยู่ในสภาพควรแก่การทำงานทั้งหลายแล้ว จึงจะสามารถใช้ปัญญาพิจารณาวิเคราะห์ เหตุและผลที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบันขณะจนรู้เท่าทัน เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงถูกต้องตามสภาวะไตรลักษณ์ของสิ่งทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกตามความเป็นจริงและรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ทำให้สามารถละกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

จากการศึกษาพบว่า หลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหลักการในการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน โดยกระบวนการพัฒนาจะต้องพัฒนารอบด้านทั้ง ๔ ด้านไปพร้อมกัน ซึ่งเรียกว่า ภาวนา ๔ คือ การปฏิบัติ ด้านกาย ด้านศีล ด้านสมาธิ ด้านปัญญา โดยนำทั้งหลักการไตรสิกขา และกระบวนการพัฒนา ภาวนา ๔ มาประยุกต์และบูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง ๘ กลุ่ม จึงจะเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ ทั้งในด้านความรู้ คุณธรรมและจริยธรรม ไปพร้อมๆ กัน อันจะเป็นผลทำให้เด็กนักเรียนได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม แบบสันติวิธี ที่เรียกกันว่า ภาวนิต ๔ คือ ผู้มีกาย มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา อันได้พัฒนาแล้ว

ดังนั้น เมื่อเวลาที่มนุษย์มีกิจกรรมหรือการกระทำอะไรก็ตาม ทุกๆ ครั้งก็มักจะมีการปฏิบัติเรื่องของการใช้ ภาวนา ๔ เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเราทำงานต้องมีสมาธิในการทำงาน และเมื่อต้องการแก้ปัญหาก็ต้องใช้ปัญญา และด้านร่างกายก็ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยทุกครั้ง ในการใช้ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย แต่ถ้านำทางปฏิบัติธรรมแล้ว ก็ต้องมีศีล มีสมาธิ มีปัญญา โดยสรุปแล้ว คือ การพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะและข้อค้นพบ (Fact Findings) จากการวิจัยสามารถสรุปผล ได้ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ด้านการกำหนดนโยบายการพัฒนา ผู้บริหารและครูควรกำหนดนโยบายการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน วางแผนการดำเนินงานจัดทำให้สอดคล้องกับหลักสูตรและเวลาเรียน โดยกำหนดเป้าหมายเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน

๒) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมทั้งในและนอกสถานศึกษาโดยอาศัยความร่วมมือจาก บุคลากร ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษา ในการพัฒนาทางด้านพฤติกรรมและการอบรมด้านจริยธรรม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัย จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย ดังนี้

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการมีส่วนร่วมของ บ้าน/วัด/โรงเรียน (บวร) เพื่อส่งเสริมในการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในพื้นที่วิจัย

๑) ควรจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมประจำภาคเรียน เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้เจริญภาวนาสมาธิได้อย่างเต็มที่

๒) เปิดและก่อนปิดภาคภาคการศึกษาควรจัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ในการอยู่ร่วมกันในโรงเรียน และเป็นการอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียนก่อนที่จะจบการศึกษา เพื่อนำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป